

קב ונקי

- מדוע האדמו"ר מסאטמר זצ"ל בביקורו באר"י הביא עמו חלב מחו"ל?
- האם דיני שביעית נוהגים ביערות ובמדברות?
- במה שונה שביעית שנאסרה בא מלאכה אפי' שאינה בדרך שביעית, משבת שהותרה בה מלאכה בכהאי גוונא?
- מדוע בנוסח של ברכת המוציא אומרים "המוציא לחם" – הרי הקביה אינו מוציא לחם מן הארץ, רק מוציא חיסיון? האם בדברי תורה שייך האיסור של "לא תרדה בו בפרך"?
- מה הטעם שתוקעים בשופר במוצאי יום הכפורים?
- ע"פ מה קבעו המקובלים ששנת ה' אלפים תיח היתה זמן מסוגל לביאת המשיח?
- מי הם האנשים שקרא עליהם בעל הפמ"ג – "מן מבריי"? האם עוברים על לאו של "לא תוטר" בשתיקה?
- האם חזן בבידונים יכול לבטל חזוה שנחתם עמו קודם זמנו?
- האם יש למנוע מנברים להיכנס עם נעליים לחדר הבית?

לייב מפלאצק ז"ל בספרו קומץ המנחה פרשת בהר (נדרש כח אות ט) שכותב:

שבזמן הבית הראשון ע"י שלא שמרו קדושת שביעית בפירות הארץ מזה נמשך להם חטא יצרא דעבודה זרה, וגם החי דהיינו הבהמה שאוכלת מהתבואה נתפטמה באיסורי שביעית, וידוע שהאדם מושפע ע"י מה שהוא אוכל כי אכילתו נהפכת לדם בקרבו ומשפיעה על האדם וע"י שאכלו נתדרדרו עד חטא עבודה זרה.¹

האם דיני שביעית נוהגים ביערות ובמדברות?

(כה"ג) **שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרָמְךָ וְאַסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאֹתֶיהָ:**

בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' רלז) דן אם נוהג שביעית ביערות ובמדברות.

והביא ראיה שאינו נוהג, מקידושין (טו:) דאמרינן גבי "ושלח את הציפור החיה על פני השדה", לאפוקי ים ומדבר, ומי יודע אם יש לומר גבי שביעית "שדך לא תזרע", לאפוקי יער ומדבר, ע"כ.

מדוע האדמו"ר מסאטמר זצ"ל בביקורו באר"י הביא עמו חלב מחו"ל?

(כא"ה) **אֵת סְפִיחַ קִצְיָרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֲנָבֵי נִזְיָרְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לְאַרְיָן.**

בספר הזכרון "זכור לדוד" (לזכרו של רבי דוד פרנקל ח"ב עמ' ר"ט) מסופר:

בשנת תשי"ב כשהאדמו"ר מסאטמר ז"ל היה בירושלים, היתה אז שנת השמיטה ומטעמי קדושת שביעית נתן האדמו"ר פקודתו לגבאים לקחת עמם מחוץ לארץ כל מה שצריך עבורו כדי שלא יצטרך לאכול שום דבר מארץ ישראל.

ואכן כך עשו ואת הכל לקחו איתם, ואפילו חלב לשתיה לא החסירו מלהביא עמם, כי האדמו"ר לא רצה לשתות חלב בהמה טרי משום איסור ספיחין, מכיוון שחשש שהבהמה אוכלת ספיחי שביעית.

כשנודע הדבר בירושלים שהרבי אינו שותה חלב טרי מחששא דספיחי שביעית עורר הדבר תמיהה רבתא אצל הלומדים ולא ידעו טעם לאיסורו.

ר' דוד פרנקל ז"ל נכנס אל האדמו"ר ושאל אותו מה מקורו, מאחר ונילאו כל החכמים למצוא מקור לאיסור זה.

השיב לו האדמו"ר שאין הכי נמי זה אינו חומרא מצד ההלכה, אבל הוא נוהג עצמו כן ע"פ דברי הגאון מוה"ר אריה

¹ וראה באריכות בס' **פירות שביעית** (להרב צבי כהן שליט"א) שמעריך בנושא, ומה ההבדל בין בהמה שאוכלת ספיחין, לבהמה שאוכלת חמץ.

וראה ספרי עקב (אות ז) ונתתי עשב בשדך לבהמתך, הא מה אני מקיים ונתתי עשב בשדך לבהמתך שלא תהא מצטער למדברות.

במה שונה שביעית שנאסרה בא מלאכה אפי' שאינה בדרך טבעית, משבת שהותרה בה מלאכה בכהאי גוונא?

(כה"ד) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לָהּ שְׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמָךְ לֹא תִזְמַר.

בירושלמי שביעית (פ"ד ה"ד) מובא: שאם יש עץ תאנה שאינו צומח יפה, היו מביאים ענף תאנה מעץ שצומח יפה, והיו מניחים את הייחור היפה על העץ הגרוע, והיו כותבים שטר, וכך היה כתוב בו: "זה הייחור עושה פירות ואתה לא עושה", וכתוב שאין לעשות כן בשביעית כיון שעייז משביח את העץ, ועובר על איסור זורע בשביעית.

מהירושלמי מבואר שאפי' שהפעולה שעושה היא עיי סגולה שעל ידה גורם לעץ להשתבח, אפי' הכי אסור².

ובדרך אמונה (הלי' שמיטה ויובל פ"א ה"ז בבאור ההלכה ד"ה סוקרין) הקשה ע"ז מגמ' (סנהדרין קא) דלוחשין לנחשים ועקרבים בשבת כדי לצוד אותם, שעיי' הלחש הם עומדים במקומם ואינם יכולים לזוז, ואין בכך משום צידה, **וכן פסק השו"ע** (או"ח שמג, מה), **ובמשנ"ב** (סקכ"ח) כתב שצידה כזו מותרת בשבת דאין זו צידה טיבעית.

ומקשה מאי שנא בשבת שהותרה מלאכה שאינה בדרך טבעית, לשביעית שנאסרה מלאכה אפי' עיי סגולה?

ומיישב בב' אופנים:

א. שיש לחלק בין שבת לשביעית, דבשבת עיקר קפידת התורה שינוח ולא יעשה מלאכה, ולחישה אין זו שום מלאכה, אבל בשביעית שהתורה רוצה שהארץ תשבות, לכן גם עיי סגולה הרי הארץ נעבדה על ידו³.

ב. שבאמת אין חילוק בין שביעית לשבת, ואם אין עושה שום מעשה ורק לוחש לחש, גם בשביעית יהא מותר, אלא שבצידת נחש מותר כיון שרק לוחש ואין עושה שום מעשה,

משא"כ לכתוב שטר ולהניח אסור, משום שהוי מעשה, ומיחזי כעובד בשביעית⁴.

מדוע בנוסח של ברכת המוציא אומרים "המוציא לחם" – הרי הקב"ה אינו מוציא לחם מן הארץ, רק מוציא חיטים?

בספר "תולדות יצחק" עה"ת (לרבי יצחק קארו זצ"ל דודו של מרן הבית יוסף) מבאר שכל ענין השמיטה היא דוגמת ימות המשיח, שלא יצטרכו לחרוש ולזרוע, שהארץ מעצמה תוציא לחם גמור, ולכן מי שאינו שובת בשמיטה מכחיש את ביאת המשיח, ועיי"ש עוד שמרחיב בזה.

ומביא את הגמ' בשבת (ל:) שבימות המשיח עתידה ארץ ישראל להוציא לחם ממש בלי טורח של חרישה וזריעה, ומבאר לפי"ז את הלשון "המוציא לחם מן הארץ", שיש להקשות שהרי הקב"ה אינו מוציא לחם אפוי מן הארץ.

אלא הכוונה שתקנו כך, בעבור שעיקר חיותנו היא לימות המשיח, וחיי העולם הזה הוא הבל, ולכן תקנו בנוסח הברכה "המוציא לחם מן הארץ", לרמז לזמן המשיח שיוציא הקב"ה לחם ממש מן הארץ.

והנה בגמ' ברכות (לח.) נחלקו תנאים אם מברכים "המוציא לחם" או "מוציא לחם", ונפסקה הלכה לומר "המוציא לחם", **וכ"פ השו"ע** (או"ח קסז, ב).

ובהגהות "עטרת זקנים" שם, כתב לבאר נוסח "המוציא" שהוא לשון עתיד, ע"פ מה שכתב ב"תולדות יצחק" הנ"ל שזה בא לרמז **שלעתיד** בימות המשיח, יוציא הקב"ה את הלחם ממש מן הארץ.

ומצאתי שכתב כן כבר **רבנו בחיי ב"כד הקמח"** (ערך ברכה): "שהמוציא משמש גם בלי עתיד כדכתיב (תהלים קד, יד) "להוציא לחם מן הארץ", ויהיה רמז לעתיד באמרם ז"ל: עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת.

אולם בפיה"מ להרמב"ם (סנהדרין פ"י ד"ה ועתה) כתב שאין הכוונה כפשוטו שלעת"ל ארץ ישראל תוציא לחם, אלא הפי' שבאותם הימים יהיה נקל מאד על בני אדם למצוא מחייתם עד שבעמל מעט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדול, וזהו שאמרו "עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת".

⁴ ועיי"ש עוד שדן בלחישה בשבת, לגבי המן שירד לישראל במדבר, ולגבי תחומין באלהיו הנביא, וכן ביי"ג ס"ת שכתב משה ביום מותו שהיה בשבת עיי שם המפורש.

² ועיי' **חזו"א** שביעית סי' יט סק"כ

³ ועיי' בהרחבה **בס' שמיטת קרקעות** (פ"א הע' יח) שדן אם בשמיטה החובה על הגברא שלא לעבוד או על הקרקע שתשבות.

מה הטעם שתוקעים בשופר במוצאי יום הכפורים?

(כה, ט) וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרֵי
לַחֲדָשׁ בְּיוֹם הַכְּפָרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אֲרָצְכֶם.

בשו"ע או"ח (תרכ"ג) פסק: שבסוף תפילת נעילה תוקעים תשר"ת.

ובמשנ"ב (סקי"ב) כ' שהטעם הוא סימן לסילוק שכינה למעלה שנאמר "עלה אלהים בתרועה".

ובבאר היטב כ' שזה זכר לתקיעה שהיתה ביום"כ ביובל.

ובשבלי הלקט (סי' שכב) מוסיף ע"ז בשם רבינו האי גאון ז"ל שלפי שאינו ברור חשבון זמן היובל התקינו בכל שנה לתקוע זכר ליובל.

ע"פ מה קבעו המקובלים ששנת ה' אלפים ת"ח היתה זמן מסוגל לביאת המשיח?

(כה, יג) בַּשָּׁנָה הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תִּשְׁבּוּ אִישׁ אֶל אָחִיו.

בזוהר פר' תולדות (חלק א' קלט:) כתב: "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו", כשישתלם ה"זאת", שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ותמניא (גימטריא ה' אלפים ת"ח) תשובו איש אל אחוזתו, אל נשמתו שהיא אחוזתו ונחלתו, ועי"ש.

ומחמת דברי הזוהר האלו, הראו המקובלים בשנת ת"ח (כידוע תוקף גזירות ת"ח ותי"ט שנטבחו רבים מכלל ישראל) שהיא שנת משיח.

וכשעבר השנה ולא בא הקץ נפלו רבים ביאוש, ופירסם הש"ך ז"ל - "מאת ה' היתה זאת" - "זאת" שנת ת"ח במוסכם היה מהשי"ת להביא את המשיח, "היא נפלאה בעינינו" והיה זה זמן מסוגל שנראה נפלאות, אבל "זה היום עשה ה'", המניעה היא "היום" אם בקולו תשמעו", כמו שאמר אליהו הנביא לריב"ל (סנהדרין צח).

מי הם האנשים שקרא עליהם בעל הפמ"ג - "מין מדברי"?

(כה, יז) וְלֹא תִּזְנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וְיִרְאֶתָּה מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

הגמ' בבבא מציעא (נח:) לומדת מכאן איסור לצער חבירו בדברים, כגון אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים.

והנה בשו"ת יד אליהו (להגאון רבי אליהו מלובלין זצ"ל - בהקדמה) מתאונן על ירידת הדורות שראה בדורו, שבדורות הראשונים

היה כבוד התורה חשוב מאוד, שכאשר היה אחד מדבר עם תלמיד חכם היה נחשב מאוד הדבר בעינו, ועתה להיפך שיש שחושבים שכאשר הם מדברים עם תלמידי חכמים, כאילו עשו עמו מעשה גדול, ומרגישים את עצמם חשובים⁵.

וב"גינת ורדים" (לבעל הפמ"ג - בהקדמה) מביא את דברי ה"יד אליהו" וכתב ע"ז: "ואני לא האמנתי אם יש מאותו "מין מדברי" בעולם עד שבעוה"ר ראיתי בעיני כן.

ובשו"ת "משנה שכיר" (לרבי ישכר שלמה טייכטאל זצ"ל בהקדמה אות י' עמ' ז) מביא את דברי ה"גינת ורדים", וכתב:

שבעוה"ר ישנם גם היום הרבה מאותן "מיני מדבריות" הללו - וזה לא כביר שנפגשתי בגביר עצום, וספרתי לו שאני מחבר ספר ומוציא לאור, ועולה לי הוצאות גדולות, ודמיתי למצוא בו עמוד גדול להחזיק במפעלי, כי שמעתי לשבחו שהוא ת"ח, והוא ענה לי כמתהלל ובוזה התורה ולומדיה, ופרשתי ממנו בפחי נפש, ע"כ.

ושם בתחילת הספר נדפס מכתב ששלח **רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל**, למחבר, ובתוך דבריו מתייחס למעשה הנ"ל עם הגביר וכתב לו:

"אבל נפלאתי שהביא מעשה מגביר א' ששבחוהו גם לת"ח, ואם הגביר הזה יחזור בתשובה שלימה כאשר חובה על כל איש ישראל, ושוב יהיה חקוק לדורות בבזיון, הלא בעל תשובה אין להזכיר לפניו מעשיו והוא מעניין "לא תונו".

ואפי' שלא נזכר השם, בכל זאת הוא בעצמו אם יקרא בספר ידע למי הדברים נוגעים.

ונלענ"ד דבכה"ג לאו שפיר מילתא, וודאי יש להזהר בזה, וגם אם נמצאו הרבה תוכחות בספרים הקדושים, כנראה הם לא כתבו כי אם הדרשה, שכאשר דרשו היה רגילותם לרשום אח"כ בכתב, ואם אח"כ נדפסו כאשר נכתבו אין בזה קפידא.

אבל לכתחילה ליתן לדפוס מה שאפשר שיגיע לאדם כשיחזור בתשובה - לבזיון, אין ראוי לקובעו.

ומאחר שראיתי כי ליבו שלם לעשות רצונו ית', אמרתי בל אמן לעורר ע"ז וכיוצ"ב, ע"כ.

⁵ ועי' סנהדרין (נב:) למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ

האם עוברים על לאו של "לא תנו" בשתיקה?

(כה, יז) וְלֹא תִנּוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וְיִרְאֶתָּה מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

וכתב ברש"י: כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט איש את חברו וכו'.

בשו"ת חקרי לב (יו"ד סי' פ') הביא מעשה שגבאי נשבע שלא להזכיר במי שברך אדם שלא רצה לשלם את הכסף שנדר כשעלה לתורה באחד מעליותיו הקודמות.

וכתב שהגבאי נחשב נשבע לבטל את המצוה, שעובר על לאו ד"לא תנו איש את עמיתו", ועושהו כאילו מופרש מעדת ישראל ומצער בשבועתו.

ומוכיח שם שלא דווקא בדיבור עוברים על הלאו, עיי"ש.

ומביא מהיראים (סי' טא) שכשם שיש אונאה בדברים כך יש אונאה בענין רע שמראה לחבירו פנים רעות שמסור ללב.

האם בדברי תורה שייך האיסור של "לא תרדה בו בפרך"?

(כה, מו) וְהִתְנַחֲלֶתֶם אִתָּם לְבָנִיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרִשְׁתָּהּ אֶחָדָה לְעַלְמָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֲיֵכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפֶרֶךְ.

בשערי תשובה (לרבינו יונה שער ג' אות ט) כתב "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך, לא ישתעבד אדם בחבירו, ואם אימתו עליהם או שהם בושים להחל דברו, לא יצוה אותם לעשות קטנה או גדולה, אלא לרצונם ותועלתם, ואפילו להחם צפחת מים או לצאת בשליחותו אל רחוב העיר לקנות עד ככר לחם, אבל אדם שאינו נוהג כשורה מותר לצוות לכל אשר יחפוץ".

בס' מעשה איש (ח"ה עמ' קלז) מובא מהרב צבי אליהו שטיינברג מה שסיפר לו אביו הגאון ר' שרגא פייבל שטיינברג זצ"ל ששמע ממרן החזו"א.

שישב פעם בחו"ל באסיפה של רבנים, ושחק כדרכו. ביקשו הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל שיאמר דברי תורה, ואמר לו החזו"א שאינו רוצה לדבר בציבור, וא"כ כשמבקשו עובר לפי דברי רבינו יונה על "לא תרדה בו בפרך", והשיב לו ר' אלחנן, שבדברי תורה שאני.

ואז החזו"א הציע ואמר קושיא אחת, והגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל שגם הוא השתתף באסיפה, אמר על כך תירוץ, והחזו"א לא המשיך להתערב במה שדיברו שם⁶.

הוסיף החזו"א ואמר להג"ר שרגא שטיינברג, שהוא עצמו סבר שאין נפק"מ בין דברי תורה לשאר דברים, וגם בדברי תורה שייך הלאו של "לא תרדה בו בפרך", אלא שמחמת כבודו של ר' אלחנן הציע דברי תורה.

האם חזן בביהכ"ס יכול לבטל חוזה שנחתם עמו קודם זמנו?

(כה, נה) כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

בבבא מציעא (י.) אמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום דכתיב "כי לי בני ישראל עבדים" עבדי הם ולא עבדים לעבדים, וכך נפסק בשו"ע חו"מ (שלג, ג).

בשו"ת חוות יאיר (סי' ק"מ) דן האם חזן בביהכ"ס רשאי להפר חוזה שנחתם איתו.

וכתב: שאינו רשאי משום שאין להשוותו לפועל רגיל שהרי מהות משרתו היא להוציא את הרבים ידי חובה ולכבד את ה' בקולו הערב ממה שחננו, ומשמח אלהים ואנשים,

אולם בקצות החושן (שם סי' ז') חלק עליו וכי שאמנם זה עבודת קודש אך ההתקשרות בין החזן לבין הקהל אינה קדושה ולכן רשאי לעזוב.

האם יש למנוע מנכרים להיכנס עם נעליים לחד הבית?

(כו, ב) אֶת שַׁבָּתִתִּי תִשְׁמְרוּ וּמִקֳדָשֵׁי תִירְאוּ אֲנִי ה'.

בספרא קדושים (פרק ז' אות ט') איזהו מורא לא יכנס להר הבית במקלו ובתרמילו במנעלו וכו'.

ועי' מדרש רבה בראשית (פ' סא) בהגהות הרד"ל (אות יח) שהשתפק דכיון שאיסור כניסה בנעליים להר הבית הוא משום "מורא מקדש" ואין הכנענים מצווין על זה, א"כ לכאורה לא היו חייבין ישראל למונעו מזה.

ובמגדים חדשים (ברכות נד. ד"ה ולא יכנס), כתב שנראה פשוט שבכלל "מורא מקדש" הוא שלא להניח לאחרים לעשות מעשה ביזיון, וכיון שאין דרך כבוד להיכנס במנעל לביהמ"ק, שפיר יש למנוע זאת אף לנכרים.

⁶ וראה שם בהערה שהעיר מגמ' פסחים (סב:) כפייה וארצי, ומש"כ שם.